

Ο ΜΟΥΣΙΚΟΚΡΙΤΙΚΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΟΙ ΜΟΥΣΙΚΟΙ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

Πολλές, παραπολλές φορές, στην εικοσαέτη σταδιοδρομία μου σαν μουσικός κριτικός, στάθηκε άμμηχανη και άβελαι, άμφιβάλλοντας για την αξία και την αποτελεσματικότητα της δουλειάς μου: «Τι κάνω; Τι προσφέρω; Τι μπορώ να προσφέρω; Είναι τάχα σωστός ο δρόμος που ακολουθώ;» Κι' άκόμα: «Χρειάζεται, άφελει σέ κάτι, αυτό που κάνω;»

Γιατί, αν γενικά τό έργο του μουσικοκριτικού είναι μιá μεγάλη και σπουδαία άποστολή, στόν τόπο μας όπου δέν υπάρχει παράδοση, όπου δια είναι άκόμα άτακτοποιητα, ή άλλων... άσάδοτα, όπου καμιά κύβερνησις, ποτέ, δέν άσολήθηκε πραγματικά με την Τέχνη γενικά και με τή Μουσική ειδικά, ή άποστολή του μουσικοκριτικού είναι άρκετά προβληματική, είναι περιπλοκη, όσο και όχόρησι. Πρέπει να υπάρχει Τέχνη πρώτα, για να υπάρχει ο κριτικός που θα την κρίνει. Πρέπει να υπάρχει Μουσική για να υπάρχει και ο μουσικοκριτικός. Και πρέπει να υπάρχει και μία κάπως άνεπτυγμένη κοινωνία, ένας κύκλος άπωσθήποτε φιλομούσων—πραγματικών— που ανάμεσά τους να μπορεί να κινηθί, να δράσι, ο μουσικοκριτικός.

Αν σημειώσουμε την έναρξι μιáς κάποιας ύποτυπώδους μουσικής ζωής στην Έλλάδα με την Ίθρσι του 'Ωβείου 'Αθηνών στα 1871, πρέπει να φθάσουμε στον Μάιο του 1893 για να βρούμε την πρώτη επίσημη, άς την ποίμε, συναυλία — κι' αυτήν μαθητική — όπότεν βρίσκουμε και την πρώτη μαθητική όρχήστρα και χωρωδία που, στη συναυλία αυτήν έκτέλεσε, μεταξύ άλλων και τό «Στάμπατ Μάτερ» του Περγκολέζε υπό την διεύθυνσι του Γεωργίου Νάζου που μόλις πριν από δυό χρόνια είχε διορισθι διεθυντής του 'Ωβείου 'Αθηνών.

Είναι άστέι να δήτε τι έγγραφον οι έφημεριδες της έποχής γι' αυτή τή συναυλία, πράγμα που έκανε τόν καυμένο τόν Νάζο—που έρχόταν έπειτα από πολυετείς σπουδές στη Γερμανία—έξω φρενών. Στο «'Αστυ» της 21 Μαρτίου 1894, σ' ένα όρθρο άφιερωμένο στην

προσωπικότητα και την έργασία του Νάζου, διαβάζει, ανάμεσα σ' άλλα και αυτό τό χαρακτηριστικό: «...δέν μπορεί ο Νάζος να χωνεύσι τός έφημεριδας διότι δέν έχουν μουσικούς κριτικούς και γράφουν άλλ' άντ' άλλων». Δηλαδή άκόμα πριν από πενήντα έννεά χρόνια, στην πρωτεύουσα της χώρας που χάρισε κάποτε τόν πολιτισμό σ' όλη την ανθρωπότητα, ή Μουσική βρισκόταν στα σπάργανα και μουσικοί κριτικός δέν ύπήρχε—πράγμα φυσικό, όπως λέω και παραπάνω: πρώτα τέχνη κι' έπειτα κριτική. 'Απ' την τέχνη θα γεννηθί ή Κριτική που είναι κι' αυτή μιá τέχνη. 'Απ' την Μουσική θα γεννηθί κι' ο μουσικοκριτικός.

Με την πρόδοι και την εξέλιξι της Μουσικής στην Έλλάδα—κυρίως στην 'Αθήνα—άρχισαν να φαίνονται και μερικές ύπεύθυνες γνώμες στόν 'Ημερήσιο Τόπο, γιατι, όσο ξερω τολύχιστα, κανένα ειδικό μουσικό περιοδικό δέν εξέδόθηκε ή δέν στάθηκε, έκτός από τόυτό δω τό μηνιαίο φύλλο, τή «Μουσική Κίνηση» που άριθμει μόνο πέντε χρόνων ζωή. «Γνώμες» ή έντυπώσεις για τή Μουσική, ως σύνθεση και ως έκτέλεση είναι κάτι άλλο από τή συστηματική μουσική κριτική—δέν άκούει ή βλέπει κανείς κάτι, είναι φυσικό να πη τή γνώμη του. Οι ύπεύθυνες όμως γνώμες που δημοσιεύονταν στα ήμερήσια φύλλα ήταν περισσότερο γνώμες από φιλομούσους και έρασιτέχνες παρά από «ειδικούς», από ειδικά μορφωμένους «κριτικούς», ή από μουσικούς που έκφράσαν τις γνώμες τους σύμφωνα με την ειδικότητα τους, τις προσωπικές τους προτιμήσεις, συχνά και σύμφωνα με τις προσωπικές τους συμπάθειες ή αντιπάθειες. 'Αλλωστε, ούτε ο έφημεριδες πέρασε στα σοβάρη τή στήλη της μουσικής κριτικής—θεωρούσαν μάλλον «χαμένο» τό χωρό που τής αφιέρωναν—ούτε ή Κριτική είχε διαμορφωθί σέ άπάγγελμα που μπορούσε «να τρέφει» αυτόν που τό έλασκουσε—άγκαλά, αναρωτιέμαι αν τόν τρέφει και σήμερα! 'Ερασιτεχνικά γράφανε κι' αυτοί που είχαν κάτι να πουν και δίπλα σέ μερικά σωστά και λογικά, ύπήρχαν και πολλά «άλλ' άντ' άλλων»....

Λογαριάζω πώς συστηματική μουσική κριτική μόλις έδω και τριάντα χρόνια άρχισε να γίνεται στόν τόπο μας και λέγοντας «συστηματική» έννοώ τό ότι μερικές από τις καλλίτερες έφημεριδες άρχισαν να θεωρούν τόν μουσικοκριτικό σαν άπαραίτητο πιά συνεργάτη τους και να μη βλέπουν σαν «χαμένο» τό χωρό που του παραχωρούσαν στίς στήλες τους. Δέν θέλω ν' αναφέρω όνόματα ούτε παλαιότερων ούτε σύγχρονων μουσικοκριτικών, δέν άντέχω όμως στόν πειρασμό να πώ ότι και σήμερα άκόμα, ο καυμένος ο Νάζος, αν ζούσε, θάβρισκε πολλά άντ' αυτά που γράφονται υπό τόν κριτικής, ως «άλλ' άντ' άλλων»....

Ός τόσο, είναι παρήγορο σημαί τό ότι δίπλα σ' αυτά τά «άλλ' άντ' άλλων» υπάρχουν και τρεις τέσσερις καθ' όλα άξιολόγαστες φυσιογνωμίες που γράφουν για τή Μουσική και τούς μουσικούς με την πρόποσα σοβαρότητα και γνώση—πράγμα που δείχνει πως με την εξέλιξι της Μουσικής στόν τόπο μας, εξέλισται και «σοβαροποιείται» και τό άπάγγελμα του μουσικοκριτικού,

Ποιά όμως είναι η πραγματική αποστολή του μουσικοκριτικού και για ποιόν γράφει; Σ' άλλες χώρες που είδαν μουσικοκριτικές ύπογειες εμφανίσεις από ένα Μπερλιόζ, ένα Βάγκνερ, ένα Σούβανι κ' άλλες εξεχούστες προσωπικότητες, η ύποθεσις είναι έντελλως αλλοιώτικη από τη χώρα μας που μόλις τώρα, τα τελευταία χρόνια γνωρίζει κάποια πραγματική μουσική ζωή. Θα μού πούν πως και στις τόσο προηγμένες ζώνες μουσικής χώρες, υπήρξαν εποχές χωρίς μουσική κριτική. Σωστά. Ή επίσημη μουσική κριτική στη Γερμανία, την Αγγλία, τη Γαλλία, κ' άλλοι, μόλις στο 18ον αιώνα έκοιτε την πρώτη της εμφάνισι. Ναι, αλλά πόσο αιώνας μουσικής δημιουργίας είχαν προηγηθῆ.

Ο μουσικοκριτικός της εποχής εκείνης εύρισκε «έτοιμο υλικό», συνθέτες και έκτελεστές, ήταν ο ίδιος προΐον αὐτοῦ τοῦ «ὀλικοῦ» και, ἐπὶ πλέον, εὕρισκε μιὰ κοινωνία που ὄχι μόνο εἶχε ἀνατραφῆ μέσα σὲ μιὰ μουσικὴ παράδοσι, ἀλλὰ εἶλεπε και τὴ γέννησι τῆς μουσικοκριτικῆς σὰν μιὰ ἐκδήλωσι τῆς ἀνάγκης νὰ μάθῃ, νὰ γνωρίσῃ ἡ ἴδια τὰ πεπραμένα της και στὴν περιοχὴ τῆς Τέχνης...

Ἐμεῖς ἐδῶ που βρισκόμαστε; Ἄν δὲν εἴμαστε ἐντελῶς στὴν ἀρχή—και σίγουρα δὲν ἤμαστε στὴν ἀρχὴ ὅταν ἔχουμε ἤδη μιὰ πλειάδα ἀπὸ συνθέτες που τὰ ἔργα τους ἀναγνωρίζονται και παίζονται στὸ ἐξωτερικό, μὲ ἐπιτυχία—βρισκόμαστε ἀκόμα μπροστὰ σὲ μιὰ—πῶς νὰ τὸ πῶ;—ἀκαταστασία και ἀσυναρτησία. Ὑπάρχει ἕνας κύκλος ἀνθρώπων που ἀγαποῦν ἀληθινὰ και νοιάθουν τὴ Μουσικὴ, ἀπ' τὴν ἄλλη, ἕνα πλῆθος ἀκατάρτιστο, ἀκατατόπιστο, που δὲν ξέρει τί θέλει, τί γυροῦει, τί τὸ ἄρσει και τί ἤθελε. Ἄν σταθῆ κανεὶς στὴν ἐξοδο ἀπὸ μιὰ συναυλία κ' ἀκούσῃ τίς ἐντυπώσεις και τίς γνώμες τῶν ἀνθρώπων που τὴν παρακολούθησαν, μπορεῖ νὰ ἀναρωτηθῆ ἂν και τί κατάλαβαν αὐτοὶ οἱ ἀνθρώποι ἀπ' ὅτι ἀκουσαν... Γι' αὐτὸ, λέω στὴν ἀρχή, πῶς συχνὰ βρέθηκα στὴν ἀμηχανία και τὴν ἀβασίλευση—στὴν ἀγωνία ἀκόμα, γιατί νὰ τὸ κρῖνω;—γράφοντας μιὰ μουσικὴ κριτικὴ. Σὲ ποιούς ἀπευθυνόμουν; Στὸν καλλιτέχνη που ἀκουσα, ἢ στὸ κοινό, στοὺς συνακρατές μου; Ὁ καλλιτέχνης—μαέστρος ἢ ὅτι ἄλλο, ἐκτελεστής—καθὼς και ὁ συνθέτης—ἴδιος ὅταν εἶναι Ἕλληνας—εἶναι ἀκόλουτο σίγουρος γιὰ αὐτὸ που κάνει και δὲν βλέπει τὴν κριτικὴ παρὰ σὰν ἕνα μέσο διαφήμισης, χωρὶς νὰ τῆς ἀποδίνει περισσώτερη ἀξία, ἔτοιμος νὰ ἐξοριθῆ μὲ τὸν κριτικὸ που ἀπολύτως νὰ κάνῃ μιὰ παρατήρησι. Εἶναι ζήτημα «ἥθους» που μὲ τὸν καιρὸ και τὴν ἐξέλιξι θὰ διαπλασθῆ ἀπὸ μόνο του. Ἐκεῖνο που ἔχει ἀνάγκη νὰ ὀηγηθῆ, νὰ ἐκπαιθεθῆ, νὰ μάθῃ μὲ ποῖον τρόπο πρέπει ν' ἀκούῃ, τί εἶναι αὐτὸ που ἀκούει, τί μπορεῖ νὰ τοῦ λῆθῃ, εἶναι τὸ κοινό.

Ἄν σ' ἔλα τὸ χρόνι και σ' ὄλους τοὺς τόπους, ὁ μουσικοκριτικός εἶναι ἕνας «μεσάζων» ἀνάμεσα στὸ «ἔργο» και στὸ κοινό, στὸν τόπο μας, νομίζω, πῶς αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη και κύρια δουλειὰ τοῦ μουσικοκριτικού: νὰ ἐκπαιθεθῆ τὸ κοινό, τὸ λαὸ, νὰ τὸ φέρῃ ἔσο πιο κοντὰ στὴ θεὰ τέχνη, ἐξηγώντας, ἀποκαλύπτοντας καθὲ ἔργον που τοῦ προσφέρεται, καθὼς και τὸν τρόπο τῆς ἐρμηνείας του, ἀνεξάρτητα ἀπ' τὸν τρόπο ἐνός ὀριωμένου ἐρμηνευτοῦ.

Ὁ κριτικός στὸν τόπο μας, δὲν νομίζω πῶς πρέπει νὰ διέχῃ πολλὴ ἐυστηρότητι. Κομμὰ ἀστυρότητι, θάλεγο.

Ἡ ἀστυρότητα σκοτώνει τὸν ἐνθουσιασμὸ και

στὸν τόπο μας, ἂν θέλομε νὰ «φτιάξομε» μουσικὴ και μουσικὸ πολιτισμὸ, χρειαζόμαστε ἐνθουσιασμὸ, πολλὸν ἐνθουσιασμὸ που νὰ συνεπιρρῆ τίς μάζες και νὰ τίς ἐξασπείλῃ στις εἰθώσεις τῶν συναυλιῶν.... Καί ὅμως, πῶς φρεῖ ὁ Ἕλληνας μουσικοκριτικός; Βρίσκεται μπροστὰ στὸ δίλημμα: «νὰ πῶ γιμνὴ τὴν οὐλήθεια ἢ νὰ σωπάσω, τοῦλάχιστον σὲ ὀρισμένα σημεία;» Εἶναι τὸ δίλημμα που προβάλλεται στὴ συνειδησι τοῦ μουσικοκριτικού ἀπὸ τὴ σκέψι τῆς ἀντιβράσεις τοῦ κοινου που δὲν πρέπει ν' ἀγοριθεύσῃ...

Σ' ἄλες τίς χώρες τὸ ἐπίπεδο τῆς μουσικοκριτικῆς ἐξαρτάται ἀπ' τὸ συνολικό ἐπίπεδο τοῦ ἴπου, τῶν μουσικῶν και τοῦ κοινου. Σ' ἄλες τίς χώρες ἡ μουσικοκριτικὴ χρειάζεται τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν καλλιτεχνῶν και τοῦ κοινου. Σίγουρα, οἱ ἴδιοι μουσικοκριτικοὶ παροῦν νὰ κάνουν πολλὰ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν αὐτὴ τὴν ἐμπιστοσύνη κ' ἀπ' τὰ δύο μέρη. Μὰ εἶναι ἐπίσης σίγουρο πῶς και ὁ μουσικὸ και τὸ κοινὸ ἔχουν κάποια ἐθῶνι γιὰ τὸ ἔργο, τὴν ἀποδοτικότητα, τὴν ἄλη συμπεριφορὰ τοῦ μουσικοκριτικού. Στὸν τόπο μας, τὸ αἴσθημα αὐτὸ τῆς ἐθῶνις λείπει κ' ἀπὸ τὴ μουσικὴ κ' ἀπὸ τὸ κοινό. Ὑπάρχει μόνον στὸν μουσικοκριτικό, ἢ ἀπαίτομε νὰ ὑπάρχῃ μόνο ο' αὐτόν. Κι' αὐτὸ κάνει τὴν ἀποστολὴ του ἀκόμα πιο δύσκολη και πιο περιπλοκή, σὲ μιὰ στιγμὴ μάλιστα που ἔχει ν' ἀντιμετωπίσῃ και ὅλα τὰ νέα ρεύματα τῆς Μουσικῆς, που φθάνουν ὀρηκτικὰ και ὄς τὴ χώρα μας, αὐθάνοντας εἶσι τὴ μουσικὴ κ' ἀκαταστοσία...

Ὅλα αὐτὰ εἶναι σκέψεις μιᾶς μουσικοκριτικῆς που νοιάθῃ βρεθὰ τὸ βῆρος τῆς ἐθῶνις—τῆς ἐθῶνις που ἕνα μέρος της τοῦλάχιστον βῆρει νὰ βουρῖναι καὶ τὰς μουσικούς και τὸ κοινό και... τὸ Κράτος.